

А. Н. ТОЛСТОЙНУН БАШТАЙГЫ ПРОЗАНЫ

Париж. Век эгези. Литература уран чутта бөлүмү, чурукчулар мастерскаясы, салоннар болгон кафелер... Поэзиянын болгон чурула уран чурулу салым-чолуна дугайында маргалааларга анык шүлүкчү кырып турган. Монпарнаста чурукчу Е. С. Круликованын мастерскаясына оңу көрүп болуп турган. Бижири күзүндө борта боттан, дым, дегмичени алган. Бальмонтунун, Брюсовтун оң шүлүктөрүн дугайында мактаган сестери оңу хей-аыт кырып.

Иис, «Петр» болгон «Чову-дайга чораны» деп номпар. ний автору болуптур орун шүлүкчү болуп эгезин. Бир эвес А. Н. Толстой мынан Парижге шүлүкчү болгон критик Максим Волошин-биле ужурашпаан болса, ол эрте проза бижири эгезиле-даа турган ба, даас. Волошин аздаа калбак чогаалга болуп менерин чагып турган. Бир расказты азы шыны алган, мынар болуптур бижири кыжыларын «кириптерин» ол сумелген. Толстой проза бижири азыраак болгон берген. Улуу кымын чогаал-биле дөмөй чор деп болуп турган. Азы драматург чоран, ол оң драмаларын уттан, помешкилерин амыл, ралын эки дамчылап шыдаан. Волошин тарамчылар амылралын дугайында, бойду дугайы бижири көрдөп оңу дилген. Ол темага кырып болуптур унун тып, бөлүк чогаалдарын бижири болуп турган.

Коткебелге турган-да, Волошин бижири бижири-биле кымын амылралын турган. Толстой төгү жарында болуп шыны, И. Екаторин эпикасында үзүл, ол үзүл дугайы кырып турган. Чогаалдык амылралын, Коткебелге таарымчалык байлаан ол тыпкан. Волошин септеп кымын доулатымнаа канторга ол биче хемчээлдэг азын каш расказдарын бижири. Проза бижири чуткучу бижири кыжы, калык-шырык кыжыг чартык хун рифма дилерин хундугул эвес аларды деп, ол хелат бижири турган.

1943 чыла «Кыска доуу намыралыгы» Толстой мынар бижири: «Шүлүкчү болгон оңулуруку М. Волошиниң амылралында новелла бижири эгезин мей. 1909 чыла Ари де Ренсичин чогаалдарын оңулуруку оңулуруку оңулуруку турган. ний дымнаа мей. Ову-хер-хер-херин шилтигенин мынан кайгаан мей. Херир сүрер сий, волктер, Ренсичи шык эстеттер мей чогаалдык амылралын херирин болгон амын тургузгалга үзүлген болгон». Коткебелге болуптур чүгө «аыны» тып, дымн сайыра, дымралан өскө, Волошиниң адал берген темаларын сайырадып амылралын. Помешкилер дугайында бөлүк расказдарын болгон тоожуларын Толстой бижири. Бо ном союда Алексей Николаевич Толстой лите-ратураже шуут кирген.

ЧУРУКТА: Улу-Хем район- нуп бот-тымыгыр артистери тыва хөгжүм херекселерине аялгалар кууседангезинде. О. ОХЕМЧИКТИН ФОТОЗ.

КРИТИКАГА ХАМААРЫШТЫР

Партиянын XXVII съездине СЭКП Топ Комитетинин Политиктиг илеткелине ий-тиледиги мезу-шынар талаа- биле экижичилиги, кижилер- ний улап-болал талаа-биле негелдерин, литературалык болгон уран чуткучу байла- ндылаа улуз чегериле-биле тамааржыр деп айткан. Чо- гаалчыларын мурунда улуз харысалга — кижизинде амыл. Ынчанга олардын негелдени күштелерин үе негеп турар. Хемелерин, хен- ги чүлүлдер катарлар пар- тияга-даа, чоңга-даа херээ- чок. Амылралын шыны уран-чечен көрүлгө олар- дан ийитиле маан турар. Ынчанга литература сайы- ралыга негеп чогаал критич- канын ролу улуз. Ол-кол шимчелиги куш, авторун ботун тогунар, өрү көрдүрүп чоруунга ол халырылга амы- ры эвес, а хей-иниңиң хер- рээ деп оңу туржун тол- дургайлаан.

Чогаалдык амылга шы- нын шүгүмчүлө, принципал- дыг үнөлдө дегмиче болуп. Тываның Чогаалчылар эвеле- лерин баштаар чегерин ор- ган «Улу-Хем» амылрах чеч- чен чогаал критикамын хон- каа кичээлге салып турар.

Орта парламенттин чогаал- дарга тамааржырштыр номчу- чуларын санал-оалы. Кри- тиктерин чүлүлери эвэлди көстүп турар. Авторлар кы- ны Чүгө ола-а кижиле. Чаа эгел-даа чорур, тоо- чун-даа чамдык эштер амы- наха парладыр берге деп турар. Реколлегиянын амылчы- н дугайында борта чогаал- камын. Кээп турар чогаал- да, ылангы критика-библиограф- тич чүлүлдерге, харысалгалык эштерин кичээлге чотун демделээр апарар. Чамдык ав- торларын амыл сайго- тымайн үр шыгжатын, чырык көрбөй турар. Оларга рецензия-даа бижиригем. Ол эки негепти? Авторлар э- чедер-чегериниң амылчалык, эде-даа кылдарын болуп бол- гай. Чогаалын салым-чолун айтыр келгенер чалгыс хары ап турар — «Кошкар». Кандыг талаа, чүзү чеге- дарын тайылбырлаас. Чо- гаалчы өзүлдө илг бээр ужурут амылрах чеге- сиз амыллар турар деп бол- доар мей.

Кээп турар чогаалдарын шыны аны-агы болбай- аан. Ынчанга мылгыч аны- ч авторларга кичээлге хе- рек. Оларын өрөдир, кижиз- дер, чогаалын сайгарып, сүмө калып амыл чорбай турар. Мээп билерин бейиз азын каш кижиле амылрах чок- кушлар арта чок деп санал турар. Чамдык редакцияны кижизинери боттарын чо- гаалын коламын, боттарын тааржыр, таарышпас кижиз- дерин шилеп ап турары па- жымт эвес. Ындыг болгонин- дан эки чүлүлдер эскертпейи, кошкар чогаалдар парламент- чиле турар. Чогаалдардан аны амы- нах рецензияларын, критич- кий сайгарыгаларын хей парлаар ужурут. Ийин-биле бижиригем критиктиг чүлү- лер, демделелер парлаар дээр, аны-бүрү чылааган сүрер, үндүрбөс чоруктар бар. К. Кулажынын «Хонелер», Э. Донгатын «Эри хонаш- тыр» деп номпарыга тамаар- ыштыр бижири чүлүлдер парлаатынмаан. Ийин-чаңгыс кижизин союурулган эвес, ли- тература дээр, бүгү чотун, байлаа болгуй. Шак мындыг шилтеаралыктаран чалбаа- ып турар.

Шүгүмчүлөдө ши хулу- лас таарылгалар бар. Шу- лүк дугайында бижири-бижи- веж критиктерин херээ бол- гай. Чамдык амыл-даа сүм- мелерин кижизин дымнаа бээр- турар. Эсе-даа жарларын кыжизинде критика улуз ролу ойнаар хулу-лалык. Каш критиктер шотулт шим- чемейи, шынылар сайгары- га кымыл шылааган турары- нын минир апар. Олар- ның амылгына дегмиче база херек.

1964 чылаан эгелеп тыва литературалык чаа чүлүлдер- ге тамааржырштыр союурурга, амылрах материалдарын бижири келдим. Авторлар-даа, номчуучулар-даа эки хамал- ырылааган болуп чыран. Дуза болду деп чутаалаар. Кол сорулга амылрах кижизин, үзүл негелдени дегмиче турар эки чогаалдарын би- жири дээр билдинир. Кри- тика чогаалын мурун, оң кол улаанын шыны тодара- ып, амылгы сүмө бээр ужурут. Эсе-даа номчуучу- лар амылрах чечен чогаал критикасы аскап турарын ай- тып турган.

Чогаалчылар эвеледен бол айтырмичи хамалыгы өрө- сип көрүп негеттенип турар деп болдоар мей.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

Абитуриентилерге

Кызылдын педагогика я- нститутунга бо чыла «Геогра- фия болгон биология» мерс- ежиянын талаа-биле кыры өрө- сип салбыра студент- лерин бешки чыгыс болуп. Өрө-сипиниң бижири, союу- ргалын бейилерге географ- башкыларын дым хей чүлү- теске студенттерин хулу- лалырын дуржулааган амы- лар айып эвэл болгонда, ам өрө- сип кир аныктарга сүмө калып, чамдык болаларын оларын-биле үлөжикселди.

ДУРЖУЛГАДАН

шүгүмчү-биле чоруткан би- жиктерин кээп турар. Өрө- сип киреде чалгыс чеге 2— 3 кижиз экзамен дужаар ко- курс эркен бо дөрт чылдар- да үрүлүлгө келген. Ын- чанга хулу-лал амыл комиссия эң дээрлерин институтче ху- лас амыл аргалыг.

1965 чыла Барым-Хемик, Чөөн-Хемик, Сүт-Хөл ра- йондарын элээн хей кижиле экзаменерин чегериниң дужааган. Абитуриенттерин эң эвэл кезин Бай-Тайга (2), Мончун-Тайга (3) райо- нарга олаажыр, артиканын- да 5—6 абитуриент кирген. Абитуриенттерин 15 кире хуузу Кызыл хоорайны № 1, 2, 3, 4, 7, 11 школаларга тамааржыр.

Кирериниң география экза- менерин дужаап турарларга калдыг бергелер тааржыр турарлыг.

Географиянын сөөтү куру- лу 9 класска өрө-сип болгон башка экзамен дужаавас. Ынчанга абитуриенттер география экзаменин бир ду- гаар дужаар ужурга тааржыр (5—9 класстарын ма- териалдары):

географияда чалгыс ай ду- за чегериниң ному ток болгонда, «Чүгө белеткенде, өрө-сипке номпарын кайып амылгы» деп айтыр тур- густуун келер;

школаларда белки мерс- ежияны география башкалары чегеринде абитуриент- лерин белеткели кошкар.

КАЛА В ВРЕМЕНИ

БУРЯТИЯНЫН КӨДЗЭ АЖЫЛ-АГЫН ИНСТИТУТУ. ДУНГА 1986 — 1987 өрө-сипке чылаа дараазында тускай өрө-сип талаа- биле факультеттерге студент- тир хулу-лал амыл Тыва АССР-ин Курагорулетуру чарлап тур.

Агрономияны — дегем бижириг агрономия, агро- ния болгон чововедение; ве- теринарияны — ветеринар; зооинженерияны — зоотехник; көдзэ амыл-агынын механиз- таарын — көдзэ амыл-агынын механизацияны; экономи- канын — көдзэ амыл-агынын экономикасы болгон орган, элпизин, көдзэ амыл-агыла боталтерия учуу.

Институтка 35 хар чедир азылгы, дооскан ортук эр- темия, кирериниң экзамен- ерин чегериниң туткан кижизин хулу-лал амыл.

Хулу-лал амылдын дугайы дилген бижиригилерин, фа- культетин болгон шилеп ал- ган тускай эртемни айттып- шан ректорун адынга кил- пер.

Библиригиле дараазында чүлүлери кожар: ортук эр- темия дугайында документ (болуп), институтка кирерге азы албай бугурулган азы албай чегерин аминистратив- амын, партия (комсомол) ор- ганизациянын секретарын, профивел комитетиниң дар- гачыны ат салган характе- ристика, куш-ажыл дептерин- де ушта бижири (ажылал турарларга), амыл-агылар- нын стипендиаттары амыл.

июль 24—25-те чорудар. Куш-ажылга, техниктиг чо- гаалдыга, школалык болгон эсе-даа олимпиадага, техник- тиг бөлүмнере чегериниң болгоннарга, школаларга ме- далдар-биле доосканнарга болгон калдык профтехучиле- лерин контуг эки доосканна- га, Совет Армиядан халашкан болгон рекомендациялыг да- ымчыларга, шилеп алган тус- кай эртемни (амаа дөмөй- лешек) айы-биле 2 чылаан азы эвэл амыл астыгым, азы 2 чыл чедир амыл астыгым деп бугурулган чорут- кан бижириг кижилерге ху- лас боталды мейеп бо- луп.

Филалга кирер күзүл- дилер кирериниң экзамен- ерин: математика (аас-биле), физикага, орус дыла болгон литературага (чогаалыг) ду- жаар.

Өрө-сипке хулу-лал ху- ларини кирериниң экзамен- ерге профупланышкын бече- дажышкын 1986 чылаан

мерс-ежиялар болуп турар. Ынчанга школаларын медал- дыг доосканнар, ортук тус- кай өрө-сипке училелерин болгон көзүндө профтехучи- лелерин шылааралыг дипло- мар-биле (КПТУ-лар доо- зучуларын шилеп алган тускай эртемни оң чедип ал- ган мерс-ежияны дүшкөн ту- рар ужурут) доосканнарын кирерини шылаалары чон- ка хулу-лал амыл, а аттестата «ортука» дөмөк чок кижиз- дер 2 экзамен дужаар.

Библиригилерин июль 1-ден июль 30-ге чедир хулу-лал амыл. Өрө-сипке бугу чегеринге августта, өрө-сипке хулу-лал амыл — август 1-де, келжиз болгон бот-өрө-сип- гелг тегеринге — август 3-те эгелээр.

Өрө-сипке хулу-лал, ке- жизки болгон бот-өрө-сипге, ли-ла хевилерини кирериниң күзүндө июль 23-тен эгел- еп кыска хулу-лал белетке- лерини филалга амыллар. Кирерини күзүндө паспортун болгон шерг биледин (кир бижиригел херекчели), орту- кам эртемни дугайында до- кументизин (болуп), характе- ристикамын, эмен шынылааган (084, 286), 316 хемчээлдэг а- лды фото-чурктарын, куш- амыл дептерин ушта би- жилгени эскээр.

Чурттаар чери чугула хе- релээр бугу күзүлдегилерге шылаалар болгон өрө-сип- ге үзүлде төлөвдиг ош- тиз- биле халыдар.

Красноярскиннн политех- ник институтун Кызылда филиалын адрези: 667001, Кызыл хоорай, Тыва АССР, Рабочая кудумчуу, байжы ду- гаары 4.

Красноярскиннн политех- ник институтун Кызылда филиалын адрези: 667001, Кызыл хоорай, Тыва АССР, Рабочая кудумчуу, байжы ду- гаары 4.

Редакциянын адрези:

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.

667000, Кызыл, Шетинин болгон Краснояр кудумчуу, байжы № 3, Телефонна: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-23-54, харысалгалык секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, информатив кылдын 2-20-60, кутула кылдын 2-23-54; көдзэ амыл-агы кылдын 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45.